

تحلیل جامعه‌شناختی پیامدهای ورود عناصر مدرن به کردستان (بررسی موردی: مناطق روستایی موکریان)

مصطفی ازکیا* رشید احمدرش**

تاریخ دریافت: ۲۰ شهریور ۱۳۹۱

تاریخ پذیرش: ۱۲ اسفند ۱۳۹۱

چکیده

نزدیک به یک قرن و در دوره تاریخ معاصر ایران، شاهد تغییرات عمده‌ای در جنبه‌های مختلف زندگی جامعه شهری و روستایی ایران، به طور کلی و جامعه شهری و روستایی کردستان به طور اخص بوده‌ایم. دامنه و شدت تغییرات مذکور، تا حدی بوده که می‌توان ادعا کرد "زیست‌جهان" فرد ایرانی را به نحو فراوانی دگرگون کرده است. جامعه مورد بررسی ما نیز با تلاش کم نسل اول برای حفظ ارزش‌های سنتی، برای نمونه در حوزه‌های مذهب، خانواده، مسایل فرهنگی و اجتماعی و نیز با تلاش مضاعف نسل جوان جامعه روبروست که سازگاری بسیار بیشتری با عناصر مدرنی مانند تحصیلات نوین، رسانه‌های گروهی، ارزش‌های دنیوی و مظاهر زندگی شهری با رویکرد مصرف و رفاه دارد. اما شایان ذکر است که همه جوامع انسانی و از جمله، جامعه کردستان درگیر فرایند پویا، همیشگی و توأمان "سنت‌زدایی و سنت‌سازی" است. پژوهش حاضر در حدود دو سال و با مراجعه مستمر به حدود هشتاد روستای مختلف منطقه موکریان، واقع در جنوب استان آذربایجان غربی انجام شده است. داده‌های پژوهش حاضر با توجه به ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه روستایی مذکور، با استفاده از روش نظریه زمینه‌ای و فنون مصاحبه‌های عمیق، تاریخ شفاهی و مشارکت میدانی جمع‌آوری شده است. به لحاظ نظری، نظریه‌های جدید نوسازی و نیز برخی از نظریه‌های مرتبط با جامعه‌شناسی تفسیری، راهنمای نظری بوده و به طور مشخص، نظریه تحول ارزشی اینگلههارت، نظریه‌های نوین نوسازی و مدرنیته بازاندیشی شده گیدنز، چهارچوب مفهومی پژوهش حاضر را تشکیل داده است. به هر حال، مشاهدات، بررسی‌ها و "تجربه زیسته" پژوهشگر، بیانگر وقوع تغییرات متعدد و متنوع "ذهنی-عینی" در "زیست جهان" روستایی ایرانی و به تبع آن، جامعه روستایی کرد بوده که تحت تأثیر شرایط محیط طبیعی، قرار گرفتن در نوار مرزی و مجاورت با دو کشور عراق و ترکیه، و شرایط تاریخی، سیاسی و فرهنگی خاص منطقه "موکریان" پدید آمده است. تغییرات در حوزه‌های "باورها و ارزش‌های معنوی و مذهبی"، "ارتباط و پیوندهای اجتماعی" درون‌گروهی و برون‌گروهی در مسایل مختلف مرتبط با "خانواده" از قبیل روابط اعضای خانواده با یکدیگر، روابط زن و مرد، والدین و فرزندان‌شان، عشق و مسایل جنسی، طلاق، ازدواج و سنت‌های مرتبط با آنها، اقتصاد و معیشت روستاییان، "سبک زندگی" شامل مواردی نظیر دکوراسیون منزل، مسکن و مصالح به کار رفته در آن، وسایل آرایشی و تزئینی و غیره و نیز "تغییرات فرهنگی و قومی" در حوزه پوشاک، موسیقی، ادبیات و هنر و نمادهای قومی و هویتی، بیانگر "امروزی شدن" انسان روستایی است. در واقع، شاهد "ایجاد برخی سنت‌های امروزی و نوین" و نیز "امروزی و نوین شدن برخی سنت‌های قدیمی" در جامعه روستایی ایران و به تبع آن، کردستان هستیم. همه تغییرات فوق، زمینه‌ساز ارائه نظریه زمینه‌ای پژوهش، یعنی "نظریه شبه مدرنیسم روستایی با ویژگی‌های ایرانی-کوردی" شده است.

کلیدواژه‌ها: نوسازی، نظریه زمینه‌ای، زیست‌جهان، نظریه شبه مدرنیسم، جامعه‌شناسی تفسیری، مدرنیته بازتابی، نظریه تحول ارزشی.

* استاد جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.

** دکتری جامعه‌شناسی توسعه روستایی. rahmadrash76@yahoo.com

مقدمه

جامعه ما در گذار از سنت به مدرنیته، دچار تحولات فراوانی شده است. در واقع، ایران در اثر مواجهه با جهان مدرن و گسترش ارتباطات منطقه‌ای و حتی جهانی، تحت تأثیر امواج مدرنیته در چند قرن گذشته و به‌ویژه صد سال قبل، تا حدود زیادی دگرگون شده است. استفاده از مظاهر تمدن مدرن، چنان "زیست جهان" فرد ایرانی را دچار تحول کرده است که اکنون بحث آسیب‌های متعدد برآمده از مواجهه مذکور مطرح است. پرسش در این باره که در جریان فوق، چه چیزی را از دست داده و چه چیزی را کسب کرده‌ایم، به شناخت وضعیت کنونی جامعه ما و درک و بازاندیشی پیامدها و آسیب‌های ورود مدرنیته به جامعه سنتی، بسیار کمک خواهد کرد. بازاندیشی در این حوزه، در شناساندن پتانسیل‌ها و توانمندی‌های موجود در جامعه سنتی و روستایی و نیز شناخت بهتر و برخورد آگاهانه‌تر و سنجیده‌تر با مظاهر تمدن مدرن و عناصر مدرنیته مفید خواهد بود. در نهایت، بررسی این موضوع، در دستیابی به ترکیبی هوشمندانه‌تر و سنجیده‌تر از سنت و مدرنیته مؤثر است.

مسئله پژوهش

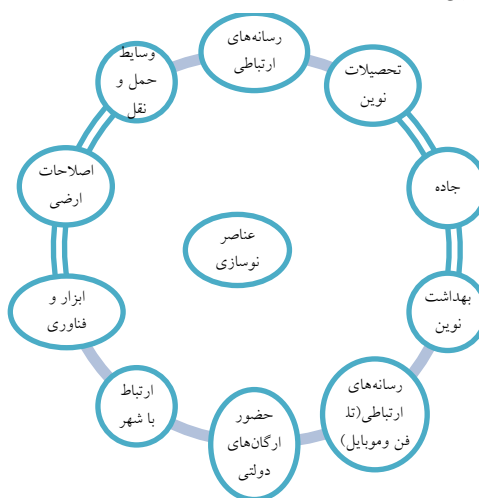
اگر بر خلاف برداشت معمول (نه لزوماً علمی و آکادمیک) که سنت و مدرنیته را کلاً در تضاد با یکدیگر در نظر می‌گیرد، سنت را در تضاد با تجدد در نظر نگیریم و بپذیریم که در سنت‌ها، باورها و فرهنگ‌های ملل نیز عناصری مثبت و سازنده وجود دارد که فرایند نوسازی، خصیصه ویژه‌ای به آن‌ها می‌بخشد، در این صورت می‌توانیم در فرهنگ و حتی ساختارهای سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و تاریخی ایران، رد پای مدرنیته و فرایند اصلاحات را تا گذشته‌های دور بباییم (میلانی، ۱۳۷۸؛ گیرشمن، ۱۳۴۹؛ منصوربخت، ۱۳۸۵).

با پذیرش اهمیت شناخت فرایند و پیامدهای گفتمان نوسازی در این برهه خاص و مهم از تاریخ معاصر ایران، در بررسی حاضر، با اتخاذ رویکردی انتقادی و بکارگیری رهیافت‌های جامعه‌شناسی تاریخی و جامعه‌شناسی تغییرات اجتماعی، درصدد تحلیل و تبیین فرایند عملیاتی شدن گفتمان توسعه - گفتمانی بسیار تأثیرگذار که زوایای مختلف زندگی سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ما را در بر گرفته است - و پیامدهای ناشی از آن در کردستان به طور کلی و جامعه روستایی کردستان به طور خاص خواهیم بود. از این‌رو، درصدد هستیم بدانیم که جوامع سنتی به طور کلی و جامعه روستایی

تحلیل جامعه‌شناختی پیامدهای ورود عناصر مدرن به کردستان ...

مذکور به طور خاص، در مواجهه با عناصر مدرنیته، به لحاظ جنبه‌های مختلف چه تغییراتی یافته است و مهم‌تر اینکه چگونه افراد جامعه مورد بررسی، تغییرات پدید آمده را درک، تفسیر و معنا می‌کنند؟ عناصر عمده نوسازی در نمودار زیر بیان شده است:

نمودار (۱): عناصر نوسازی

جامعه سنتی و روستایی مورد بررسی، بر اثر ورود عناصر عمده نوسازی، از جنبه‌های مختلفی دچار تغییرات عمده‌ای شده است. ماهیت تغییرات مذکور و واکنش مردم و درک و تفسیر آنها از تغییرات ایجاد شده در زندگی روزمره‌شان، موضوع پژوهش حاضر است. بنابراین، به طور مشخص درصددیم تا به دو پرسش زیر پاسخ دهیم:

۱- بر اثر ورود عناصر نوسازی به جامعه سنتی کردستان، جامعه مورد بررسی از جنبه‌های مختلف دچار چه تغییراتی شده است؟

۲- درک و تفسیر افراد جامعه مورد بررسی از تغییرات پدید آمده در زوایای زندگی‌شان چگونه است؟

پژوهش‌های پیشین

پژوهش‌های پیشین درباره کردستان و مسایل آن، عمدتاً تحت تأثیر عوامل سیاسی و قومی بوده و جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه کردستان، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. هر چند در

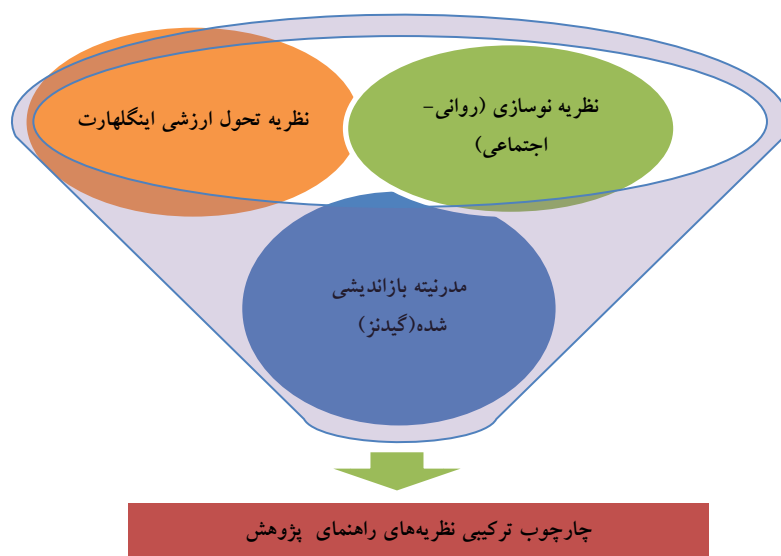
سال‌های گذشته و پیرو گسترش آموزش عالی و تحصیلات عالی در کردستان و به دلیل استقبال فراوان جوانان و تحصیل کرده‌های کرد از رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی به ویژه جامعه‌شناسی، بر کمیت و کیفیت پژوهش‌های جامعه‌شناختی درباره موضوعات مختلف جامعه کردی افزوده شده است، با این حال، به جز در موارد خاص، در بیشتر پژوهش‌های پیشین، روش‌های کمی و اثبات‌گرایانه استفاده شده و مبتنی بر تحلیل داده‌های ثانویه یا آرشیوی بوده است. عمده بررسی‌های مذکور را می‌توان به دو دسته داخلی و خارجی تقسیم کرد. در میان پژوهش‌های خارجی که بیشتر مستشرقان و پژوهشگران خارجی و طی سفرهای علمی _ گردشگری آنان به کردستان نگاشته شده است، می‌توان افرادی مانند کریس کوچرا (۱۹۹۴)، وازیلی نیکیتین (۱۹۹۹)، وان برونسن (۱۹۹۹)، مک داوول (۱۹۹۱) و جاناناتان راندال (۲۰۰۲) و غیره را نام برد. وجه اشتراک پژوهش‌های مذکور، تمرکز آنها بر مسایل سیاسی و جنبش‌های سیاسی و اجتماعی کردها بوده است. در دسته دیگری از پژوهش‌های خارجی، صرفاً موضوع ورود عناصر نوسازی به ویژه فناوری‌های جدید به جوامع سنتی و روستایی مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهش‌های مذکور را به لحاظ واحد و سطح تحلیل می‌توان به سه دسته تقسیم کرد: دسته اول، بررسی‌هایی است که در سطح خرد انجام شده و واحد تحلیل آنها فرد بوده است، مانند پژوهش محمدپور (۱۳۸۶)، احمدرش (۱۳۸۰)، امان‌اللهی (۱۳۸۱)، مقدس (۱۳۷۹). در دسته دوم از پژوهش‌ها، واحد تحلیل، گروه یا خانواده بوده است، مانند بررسی پل ایوان (۲۰۰۴). در دسته سوم نیز موضوع نوسازی در سطح کلان بررسی شده و واحد تحلیل، یک جامعه یا کشور بوده است. پژوهش استفان کالوگرایی (۲۰۰۹) درباره شیوه‌های نوسازی در میان سه کشور اروپایی و پژوهش ام‌جی. کامبیل (۱۹۹۰) درباره مقایسه روند نوسازی و عوامل مؤثر بر آن در میان شش کشور آسیایی از این قبیل است.

در بیشتر پژوهش‌های پیشین داخلی نیز مانند پژوهش‌های خارجی، مسایل سیاسی مورد توجه بوده است، نظیر جلایی‌پور (۱۳۶۸)، ولی همان‌طور که بیان شد، طی سال‌های اخیر به ویژه با گسترش دامنه تحصیلات تکمیلی در میان کردها، پژوهش‌های آکادمیک درباره جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه کردستان فزونی یافته است که از آن جمله می‌توان ازکیا (۱۳۸۰)، محمدپور (۱۳۸۳ و ۱۳۸۶) و احمدرش (۱۳۸۱) را نام برد.

چهارچوب مفهومی پژوهش

در پژوهش حاضر، مجموعه‌ای از نظریه‌های مرتبط با نوسازی جوامع، به ویژه جوامع جهان سوم و دو رویکرد غالب و تا حدودی مجزا بیان می‌شود. رویکرد کمی به توسعه، که خود را عمدتاً در قالب نوسازی و نحله‌های مختلف آن نشان می‌دهد و در همه آنها بر گذار حتمی، مشابه و متجانس اجتماعات و گروه‌های مختلف جوامع انسانی، از زندگی سنتی و پیشامدرن به جامعه‌ای صنعتی و مدرن با مشخصه تولید و مصرف انبوه تأکید می‌گردد و نقش کنشگران اجتماعی، نادیده یا کم‌اهمیت انگاشته می‌شود. رویکرد دوم، رویکردی کیفی یا تفسیری و برساختی است که در آن بر نقش کنشگران اجتماعی در فرایند توسعه و نوسازی اهمیت بیشتری داده شده است. طرفداران رویکرد مذکور معتقدند که کنشگران اجتماعی، تحت تأثیر ارزش‌ها و باورهای فرهنگی و اجتماعی منحصر به فرد خود، واکنشی انتخابی و بازاندیشانه به عوامل نوسازی دارند (لفت و ویچ^۱، ۱۳۷۸، میر، ۱۳۸۴). با عطف به پیشینه نظری مذکور، پژوهش حاضر درصدد است معلوم کند که عوامل اصلی نوسازی در جامعه مورد بررسی کدامند؟ کدام یک از عوامل، نقش و حضور بیشتری در جامعه مذکور داشته است و دارد؟ و مهم‌تر اینکه واکنش افراد جامعه مورد بررسی در مواجهه با عناصر فوق چگونه است؟ تفسیر آنان از حضور و ورود عناصر مدرن به جامعه سنتی و شبه‌مدرن کردستان چیست؟ میزان پذیرش عناصر مذکور در بین افراد مورد بررسی چقدر است؟ آیا واکنش منفی یا مقاومتی در برابر ورود عناصر فوق به جامعه مورد بررسی وجود داشته است؟ ارزیابی آنان از تغییرات ایجاد شده در حوزه‌های پنج‌گانه مورد بررسی، یعنی باورها و اعتقادات مذهبی، ارتباط و تعامل اجتماعی، حوزه تغییرات خانواده، حوزه معیشت و سبک زندگی و نیز حوزه تغییرات فرهنگی چیست؟

درواقع، شاکله چهارچوب نظری پژوهش را ترکیبی از نظریه‌های دگرگونی ارزشی اینگلهارت، نظریه‌های نوسازی به ویژه نظریه‌های روانی-اجتماعی نوسازی (آراء و اندیشه‌های متفکرانی مانند اینگلس، لرنر، مک‌کله‌لند، راجرز) و نیز نظریه‌های ملهم از آثار و اندیشه‌های وبر که به جامعه‌شناسی تفهیمی مشهور است، با تأکید بر نظریه مدرنیته بازاندیشی شده گیدنز تشکیل می‌دهد که در نمودار زیر ملاحظه می‌شود.

روش پژوهش

پژوهش کیفی در واقع هر نوع بررسی است که یافته‌های آن با شیوه‌هایی غیر از روش‌های آماری یا هر گونه کمی کردن به دست می‌آید. در پژوهش‌هایی که خصلت کیفی دارد، داده‌های اصلی اولیه با یکی از دو زبان، زبان فنی پژوهشگر یا زبان روزانه پاسخگویان، تولید می‌شود. زبان‌های مذکور برای توصیف رفتارها، روابط اجتماعی، فرایندهای اجتماعی، نهادهای اجتماعی و به ویژه معنایی به کار می‌رود که مردم به فعالیت‌های خود، دیگران و نیز به اشیاء و زمینه‌های اجتماعی می‌دهند (بلیکی^۱، ۱۳۸۴: ۳۰۱).

نکته مهم درباره روش‌های کیفی این است که علاوه بر مستندسازی تجربه فردی، ایدئولوژی و ذهنیت، می‌توان با آنها اطلاعاتی درباره ساختارهای اجتماعی، جنبش‌ها و نهادهای اجتماعی به دست آورد. برای مثال، متون روایتی مملو از اطلاعات جامعه‌شناختی است و بخش فراوانی از شواهد تجربی

1 Blicki

تحلیل جامعه‌شناختی پیامدهای ورود عناصر مدرن به کردستان ...

به شکل روایت است (فرازونی^۱، ۱۹۹۸: ۵۱۷) هر پژوهش کیفی حتی اگر طراحی ضعیفی داشته باشد، می‌تواند اشاره‌های ارزشمندی برای نظریه‌سازی داشته باشد (آلسوتاری^۲، ۱۹۹۶: ۳۸۲). بنابراین، روش‌شناسی کیفی ابزارهای لازم را برای توجه به معنا، قدرت و تعامل در حیات اجتماعی فراهم می‌کند و به سوژه‌های مورد بررسی در پژوهش‌ها قدرت عاملیت بیشتری می‌بخشد (ذکایی، ۱۳۸۱: ۱). در پژوهش حاضر، از دو رویکرد نظریه زمینه‌ای و روش‌شناسی مردمی، به عنوان رویکردهای اصلی پژوهش کیفی و نیز از فنون مصاحبه‌های نیمه‌باز، عمیق و نیز سنج‌های غیرواکنشی (اسناد و مدارک) استفاده شده است.

روش نظریه بنیانی (زمینه‌ای) به سبب امتیازات خود، کاربرد وسیعی در پژوهش‌های جامعه‌شناسی و سایر رشته‌ها مانند مدیریت و پزشکی یافته است. از زمان معرفی این رهیافت در سال ۱۹۶۷، معروفیت‌اش روبه فزونی بوده و به شکل گسترده‌ای به عنوان راهبردی تفسیری در علوم اجتماعی به کار گرفته شده است. به طور کلی، می‌توان گفت که در این روش، به جای پیش‌فرض‌های نظری، به داده‌ها و میدان اولویت داده می‌شود. در روش نظریه بنیانی، بر خلاف رهیافت قیاسی که با نظریه‌ای کلی شروع می‌شود، کار با مشاهده آغاز می‌گردد و بر پژوهش استقرایی متکی است. البته این بدان معنا نیست که پژوهشگران، اندیشه‌ها یا انتظارات پیشین نداشته باشند (فلیک^۳، ۱۳۸۷: ۱۰۸).

جامعه آماری در پژوهش حاضر، مناطق روستایی در کردستان موکریان (شامل شهرهای مهاباد، بوکان و پیرانشهر، نقده، اشنویه، سردشت) است که از بین آنها با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند، سه شهر مهاباد، بوکان و پیرانشهر به عنوان سه شهر اصلی در منطقه انتخاب گردید و افراد روستایی با استفاده از فن گلوله برفی، به عنوان جمعیت نمونه، مورد بررسی قرار گرفتند.

اعتبار^۴ و پایایی^۵ پژوهش

در پژوهش‌های کیفی، بیشتر بحث اعتبار مطرح است تا پایایی (این موضوع، ناشی از ماهیت هستی‌شناختی و فلسفی روش‌های پژوهش کیفی است). به اعتقاد اووه فلیک (۱۳۸۷: ۴۱۰)، یکی از روش‌های افزایش اعتبار، "باورپذیر کردن گزینشی" است. منظور وی از اصطلاح مذکور، مستدل کردن

1 Frozoni
2 Alasutari
3 Fleek
4 Validity
5 Reliability

متن با نقل قول‌هایی قابل قبول که در پژوهش حاضر، موارد متعددی از آنها به منظور باورپذیر کردن یافته‌های پژوهش بیان شده است. برای سنجش اعتبار و پایایی در پژوهش‌های کیفی به طور کلی و مصاحبه‌های عمیق و تاریخ شفاهی به طور خاص، از روش زاویه‌بندی^۱ استفاده می‌شود که در آن سه زاویه یا منبع برای ارزیابی و صحت مورد استفاده قرار می‌گیرد. برای بررسی صحت تاریخ شفاهی، مانند سایر مدارک تاریخی، انسجام داخلی، مقایسه با سایر منابع، روش‌ها و پژوهشگران لازم است (محمدزاده، ۱۳۸۸). به تعبیری دیگر، زاویه‌بندی یکی از محبوب‌ترین راهبردهای اعتبارسنجی در پژوهش کیفی محسوب می‌شود. راهبرد مذکور، همگرایی مبتنی بر یافته‌ای خاص با استفاده از انواع متفاوت روش‌ها، نظریه‌ها، رویکردها، پژوهش‌گران و منابع اطلاعاتی است (محمدپور، ۱۳۸۹: ۶۹).

برای سنجش اعتبار یافته‌های پژوهش حاضر، علاوه بر استفاده از منابع داده مختلف، ابتدا یافته‌ها را با متخصصان توسعه روستایی، اساتید محترم راهنما و مشاور، دانشجویان مقطع دکترای دانشگاه تهران و دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات، تعدادی از نخبگان و افراد تحصیل کرده کرد که قبلاً با تعدادی از آنان مصاحبه‌هایی انجام داده و چند جلسه بحث گروهی نیز با آنان برگزار کرده بودیم، در میان گذاشتیم. علاوه بر این، مقایسه یافته‌های پژوهش با برخی از پژوهش‌های داخلی و خارجی پیشین (برای نمونه، پژوهش‌های دکتر ازکیا، دکتر رفیع‌فر و دکتر محمدپور) به افزایش اعتبار یافته‌های بررسی بسیار کمک کرد. همچنین از آنجایی که به زعم لینکلن و گوبا^۲ (۱۹۸۵) به نقل از فلیک (۱۳۸۷: ۴۲۰) تطابق برساخته‌های پژوهشگر با برساخته‌های افراد مورد بررسی، بیانگر اعتبار و باورپذیری یافته‌های پژوهش است، در پژوهش حاضر، با "حضور طولانی‌مدت در میدان"، "مشاهده مداوم" و "چندبعدی کردن روش" برای تحقق آن تلاش کرده‌ایم.

یافته‌های پژوهش

مقارن با اولین مراجعه به چند روستای مورد بررسی، سعی کردیم با توجه به اهداف و پرسش‌های پژوهش که البته در اوایل بسیار کلی و گسترده بود، به نمونه‌گیری نظری بپردازیم. در همه مراحل نمونه‌گیری و مراجعه به روستاها و برگزاری مصاحبه یا جلسات بحث گروهی، بسیار تلاش کردیم که با اقشار مختلف، زن و مرد، پیر و جوان تحصیلکرده و بیسواد در زمان‌ها و مکان‌های

1 Trangulation

2 Lincoln and Goba

تحلیل جامعه‌شناختی پیامدهای ورود عناصر مدرن به کردستان ...

مختلف مصاحبه کنیم. گاهی با مطلعان محلی مانند کدخداها یا روحانی مساجد (تقریباً همه روستاهای مورد بررسی که تعداد آنها به بیش از هفتاد روستا می‌رسید، از روحانی تمام‌وقت یعنی در تمام فصول سال و مسجد برخوردار بود)، افراد سالخورده و تحصیلکردگان روستایی مصاحبه می‌کردیم. مصاحبه‌ها اغلب از نوع باز و آزاد بود و فقط در هدایت بحث و طرح پرسش مداخله داشتیم. بلافاصله پس از برگشت از روستا، ضمن بررسی یادداشت‌های میدانی که در حین مصاحبه‌ها ثبت می‌شد، نوارهای صوتی پیاده و تصاویر مشاهده می‌گردید. پس از مراجعه‌های اولیه، کم‌کم به تحدید موضوع مورد بررسی پرداختیم و چند جلسه بحث گروهی با مطلعان و نخبگان محلی (که عمدتاً تحصیلکرده و دارای مدارج دانشگاهی در حوزه علوم انسانی بودند) برگزار کردیم. پس از بررسی‌های اولیه، پرسشنامه‌ای باز با حدود دوازده پرسش مختلف طراحی کردیم و از پاسخگویان خواستیم که نظرهای خود را درباره تغییرات به وجود آمده بر اثر ورود عناصر مدرن به جامعه سنتی کردستان در جنبه‌های مختلف بیان کنند. حدود پنجاه پرسشنامه به دو صورت حضوری و غیرحضوری، یعنی از طریق اینترنت در اختیار نخبگان محلی قرار گرفت که در حدود شش ماه، تقریباً سی پرسشنامه تکمیل شده معتبر، عودت داده شد.

بررسی پرسشنامه‌های مذکور، به شناخت موضوع مورد بررسی و عمق و جهت تغییرات مختلف بسیار کمک کرد. تجزیه و تحلیل پرسشنامه‌های فوق، ابتدا باعث شناخت بهتر و دقیق‌تر از عناصر مدرن وارد شده به جامعه روستایی و سپس جنبه‌های تغییرات پدید آمده گردید. چنانکه دوازده پرسش اولیه که در آنها تقریباً جنبه‌ای از تغییرات به وجود آمده در جامعه روستایی مورد پرسش قرار گرفته بود، کم‌کم به هشت پرسش، شش و در نهایت، پس از ادغام بخش‌هایی از مسأله که تقریباً هم‌پوشانی داشت، به پنج حوزه تقلیل یافت. بررسی‌های میدانی و مصاحبه‌های اکتشافی به تدقیق، تحدید و تقلیل مسئله مورد مطالعه بسیار کمک کرد. پنج حوزه نهایی مورد بررسی عبارت است از: (۱) باورها و اعتقادات مذهبی؛ (۲) تعامل و ارتباط اجتماعی؛ (۳) تغییرات خانواده؛ (۴) معیشت و سبک زندگی و در نهایت، حوزه تغییرات فرهنگی و آداب و رسوم.

توسعه روستایی، دوره چهارم، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۱

جدول (۱): تعداد مفاهیم، مقولات جزء و عمده به تفکیک حوزه های پنج گانه مورد بررسی

ردیف	حوزه مورد بررسی	تعداد مفاهیم استخراج شده	تعداد مقولات جزء استخراج شده	مقولات عمده ادغام شده
۱	باورها و اعتقادات مذهبی	۷۸	۱۲	۴
۲	ارتباط و تعامل اجتماعی	۸۷	۱۳	۴
۳	تغییرات خانواده	۱۶۶	۲۱	۴
۴	معیشت و سبک زندگی	۱۷۶	۱۸	۵
۵	تغییرات فرهنگی و آداب و رسوم	۱۲۶	۲۱	۴
جمع		۴۶۸	۸۵	۲۲

در پژوهش حاضر، مصاحبه‌های آغازین جمله به جمله خوانده شد و پس از کدگذاری جملات و پاراگراف‌ها مقولات آغازین پدیدار گردید. با تحلیل خطبه‌خط و همان‌طور که در جدول (۱) ملاحظه می‌شود، با استفاده از رویه طرح پرسش، مقایسه و مراجعه مکرر به داده‌ها، داده‌های خام به مفاهیم تبدیل گردید. در نهایت، در این مرحله، ۴۶۸ مفهوم، حدود ۸۵ مقوله جزء و ۲۲ مقوله ادغام شده و چهار مقوله عمده ساخته شد. با توجه به روش تحلیلی مورد استفاده یعنی نظریه مبنایی، مراجعه به میدان، انجام مصاحبه‌ها و تحلیل همزمان آنها تا آخرین مراحل پژوهش و حتی در حین نوشتن گزارش، به طور مستمر ادامه یافت. البته پیاده کردن نوارهای ضبط شده که اغلب با دوربین فیلم‌برداری و در بسیاری از مواقع، با تلفن همراه تهیه می‌شد، بسیار دشوار و زمان‌بر بود، به ویژه که بسیاری از روستاییان به زبان کردی صحبت می‌کردند و ناگزیر بودیم آنها را به فارسی برگردانیم.

فرایند مفهوم سازی^۱

پس از برگزاری مصاحبه‌های اولیه که به عنوان مقدمه ورود به میدان در پایان تابستان ۱۳۹۰ انجام شد، سعی گردید با عده‌ای از مطلعان و تحصیل‌کردگان آشنا به مسایل تاریخی و اجتماعی منطقه مورد بررسی نیز مصاحبه‌هایی انجام شود. پس از انجام مصاحبه‌های مذکور و برگزاری چند جلسه بحث متمرکز گروهی، تقریباً با موضوع مورد بررسی و ابعاد تغییرات پدید آمده از دید نخبگان محلی، آشنایی مختصری حاصل گردید. پس از این مرحله، چارچوب پرسش‌های مطرح شده و حدود و ابعاد موضوع مورد بررسی، شفافیت خاصی یافت. شایان ذکر است که در ابتدا حوزه‌های مورد بررسی، از

1 Conceptualization

تحلیل جامعه‌شناختی پیامدهای ورود عناصر مدرن به کردستان ...

وسعت بسیار زیادی برخوردار بود. در هر مرحله که مصاحبه‌ها انجام می‌شد، برخی حوزه‌های مورد بررسی و مقوله‌ها که با یکدیگر هم‌پوشانی داشتند، با هم ادغام می‌گردید. برگزاری مصاحبه‌ها و مراجعه به میدان، تا زمان نگارش مطالب به صورت مداوم و بر حسب نیاز و برای رفع ابهام‌ها ادامه یافت. البته همان‌طور که بیان شد، پس از برگزاری همه مصاحبه‌های فوق، هنگامی که پرسشی درباره مقوله‌ای خاص ایجاد می‌شد، مصاحبه‌های فردی کوتاهی نیز برگزار می‌گردید. در واقع، رفت و برگشت به میدان تا آخرین لحظه‌ها ادامه یافت. زیرا پژوهش مبتنی بر نظریه مبنایی، فرایندی مستمر است و پژوهشگر پس از هر بار مراجعه به میدان، به نکته یا نکاتی درباره موضوع مورد بررسی وقوف می‌یابد.

در نهایت، حوزه‌های مورد بررسی به پنج حوزه به شرح زیر تقلیل یافت که مقوله‌های ادغام شده مربوط به هر کدام از آنها و مقوله عمده یا هسته اولیه و نوع آن، در جدول (۲) بیان شده است.

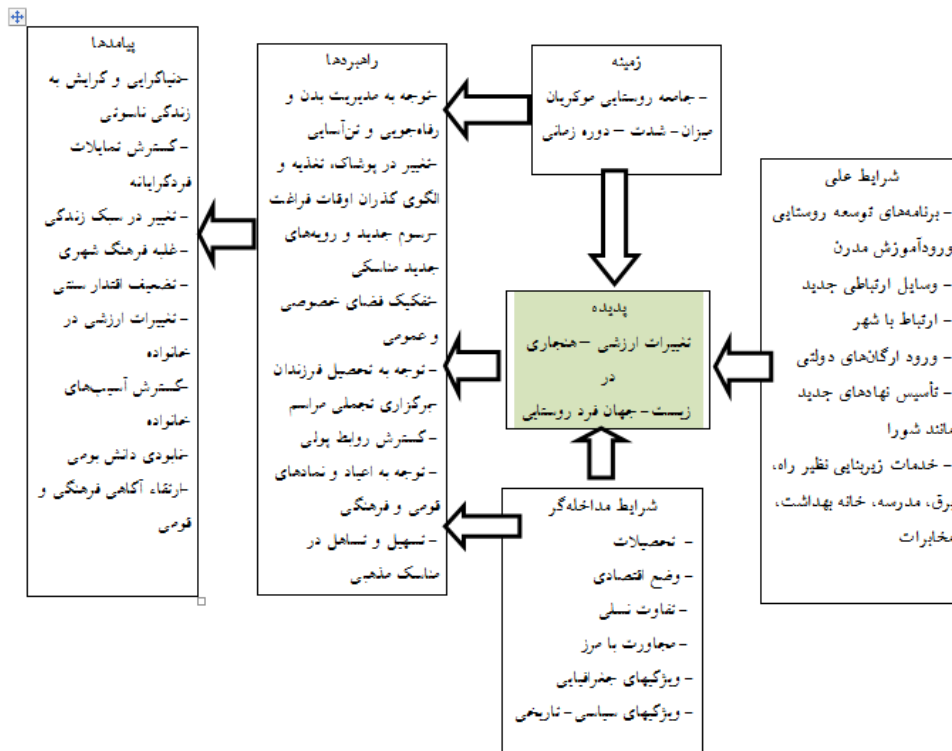
جدول (۲): مقولات عمده استخراج شده به تفکیک ابعاد شرایطی، تعاملی، پیامدی

ردیف	حوزه مورد بررسی	مقولات جزء	مقولات عمده	نوع مقوله (زمینه‌ای، تعاملی، پیامدی)
۱	مذهب	۱- دنیاگرایی یا گرایش به زندگی ناسوتی (۱)	دنیاگرایی یا گرایش به زندگی ناسوتی	پیامدی
		۲- تضعیف اقتدار سنتی یا تضعیف جایگاه مردان دین (۲)		پیامدی
		۳- ارتقای آگاهی مذهبی مردم (۳)		زمینه‌ای
		۴- مقاومت مذهبی یا تداوم نقش مذهب (۴)		تعاملی
۲	تعامل اجتماعی	۱- تضعیف شبکه‌های ارتباط سنتی (۱)	گسترش تمایلات فردگرایانه (۳)	پیامدی
		۲- کاهش تعاون اجتماعی (۲)		تعاملی
		۳- گسترش تمایلات فردگرایانه (۳)		پیامدی
		۴- گسترش روابط برون‌گروهی (۴)		زمینه‌ای
۳	خانواده	۱- گرایش به تقارن در روابط بین اعضای خانواده (۱)	تغییرات ارزشی در خانواده (۳)	پیامدی
		۲- افزایش آسیب‌های خانواده (۲)		زمینه‌ای
		۳- تغییرات ارزشی در خانواده (۳)		پیامدی
		۴- تغییر در الگوهای همسرگزینی (۴)		زمینه‌ای
۴	معیشت و سبک زندگی	۱- گرایش به زندگی شهری	تغییر سبک زندگی	پیامدی
		۲- افزایش امید به زندگی		پیامدی
		۳- نابودی دانش بومی		پیامدی
		۴- توجه به مدیریت بدن		زمینه‌ای
		۵- بهبود شاخص‌های اقتصادی		زمینه‌ای
۵	مسایل فرهنگی	۱- ارتقای آگاهی قومی	ارتقای آگاهی قومی	پیامدی
		۲- همگرایی شهر و روستا یا غلبه فرهنگ شهری		پیامدی
		۳- تضعیف اقتدار سنتی		پیامدی
		۴- اهمیت عامل زمان		زمینه‌ای

کدگذاری محوری: در این مرحله از پژوهش سعی کردیم مفاهیم و مقوله‌های اولیه در مرحله کدگذاری باز را بار دیگر و با استفاده از مدل پارادایمی، دوباره در ارتباط با یکدیگر مورد بررسی قرار دهیم. در این مرحله نیز دو راهبرد "پرسش" و "مقایسه" به طور منظم مورد استفاده قرار گرفت.

کدگذاری انتخابی: کدگذاری انتخابی^۱ بر آخرین قدم در تجزیه و تحلیل دلالت دارد. در این مرحله، ادغام مفاهیم بر محور مقوله اصلی و تکمیل مقوله‌هایی انجام می‌شود که به گسترش و اصلاح نیاز دارد. همچنین یادداشت‌ها و نمودارها مانند یک آینه، پیچیدگی و عمق تفکری را نشان می‌دهد که باعث پیدایش نظریه می‌شود (کوربین و اشتراوس، ۱۳۸۵: ۲۱۷).

نمودار (۳): مدل نهایی پارادایمی پیامدهای ورود عناصر مدرن به جامعه روستایی کردستان

تحلیل جامعه‌شناختی پیامدهای ورود عناصر مدرن به کردستان ...

شرایط علی مربوط به مقوله مرکزی در مدل نهایی:

با توجه به آنچه که در بخش‌های قبلی و به ویژه در مدل‌های مربوط به بخش کدگذاری محوری مورد توجه قرار گرفت، تغییر در زندگی افراد مورد بررسی، پیامد و نتیجه ورود مجموعه‌ای از عوامل جدید است که "یا **عناصر مدرنیته**" نامیده می‌شود. با نگاهی به نمودار (۳) می‌توانیم برخی از عمده‌ترین عناصر مذکور را در ذیل بیان کنیم.

"آموزش مدرن"، شاید عمده‌ترین دلیل ایجاد تغییرات در جامعه روستایی ایران و منطقه مورد بررسی باشد. گرچه مدارس جدید که متعاقب روی کار آمدن دولت پهلوی و سیاست‌های موسوم به **"نوسازی اتوبانی و از بالا"** در بیشتر مناطق شهری و روستایی تأسیس شد، در اوایل با مخالفت برخی گروه‌های متنفذ مانند مالکان و روحانیون مذهبی (هر کدام به دلایلی خاص که قبلاً بیان شد) مواجه گردید، به تدریج مورد پذیرش مردم قرار گرفت. به گونه‌ای که امروزه در بسیاری از روستاهای دورافتاده کردستان نیز افرادی با تحصیلات و مدارک بالای دانشگاهی یافت می‌شود.

پس از اصلاحات ارضی، در روستاهای موکریان نیز مانند سایر مناطق ایران، شاهد ورود انواع مختلف مظاهر زندگی مدرن شهری از جمله رسانه‌های گروهی، ارگان‌های دولتی، نهادهای جدید اجتماعی مانند شوراهای و نیز مجموعه‌ای از خدمات زیربنایی نظیر راه، برق، آب، مخابرات و تلفن و خانه‌های بهداشت بودیم. همان‌طور که در ادامه بیان خواهد شد، مجموعه‌ای از عوامل مذکور، باعث ایجاد تغییرات بسیاری در جامعه مورد بررسی شده است، به گونه‌ای که اینک شاهد وقوع پدیده **"تغییرات ارزشی - هنجاری در زیست‌جهان افراد"** مورد بررسی هستیم.

زمینه

به لحاظ تاریخی، منطقه مورد بررسی حائز اهمیت خاصی بوده است و هست. زیرا در محدوده مرزی سه کشور ایران، عراق و ترکیه قرار دارد. از این رو، در طول تاریخ مناسبات سیاسی بین کشورهای فوق، به طرق مختلف بر زندگی و وضعیت ساکنان این منطقه تأثیر گذاشته است. برای نمونه، در جنگ‌های میان دولت عثمانی و صفویه، هر کدام به دلایل و منافع خاص خود، از کردها که اصالتاً مردمانی جنگجو و سلحشور بودند، علیه یکدیگر استفاده کرده‌اند. بنابراین، منطقه موکریان به لحاظ تاریخی، جغرافیایی و سیاسی، همواره از اهمیتی استراتژیک برخوردار بوده است. همین امر باعث شده است که جنبش‌های متعدد سیاسی، نظامی و اجتماعی فراوانی در این منطقه پدید آید. ذکر

موارد تاریخی فوق، از آن رو اهمیت دارد که نوع و ماهیت تغییرات ایجاد شده در نتیجه ورود عناصر مدرن را واجد برخی ویژگی‌های خاص و گاهی منحصر به فرد می‌کند. چنانکه موکریان مرکز عمده‌ترین جنبش سیاسی معاصر کردی، یعنی؛ جمهوری خودمختار کردستان در سال ۱۹۴۶ (۱۳۳۴ شمسی) به مرکزیت مهاباد بوده است.

پدیده (تغییرات ارزشی-هنجاری در زیست جهان فرد روستایی)

همان طور که بیان شد، در نواحی مورد بررسی "تغییرات گسترده ارزشی-هنجاری" در "زیست-جهان فرد روستایی" در حال وقوع است. با این وصف، در همه حوزه‌های مورد بررسی، از جمله در حوزه باورها و اعتقادات مذهبی مردم، مناسک مذهبی، ارج و قرب روحانیون، شیوخ و مردان دین و نیز باورهای نظیر زیارت قبور، نوشتجات و غیره، تغییرات فراوانی مشاهده می‌شود. در حوزه ارتباطات و تعامل اجتماعی و پدیده‌هایی نظیر میزان تعاون و همکاری، اعتماد به یکدیگر، هنجار معامله متقابل، دید و بازدیدها و شرکت در مراسم عروسی و عزا نیز گرایش‌ها و ترجیحات افراد مورد بررسی قابل توجه است. بیشترین تغییرات پدید آمده در حوزه مسایل مرتبط با خانواده است. اینک جامعه روستایی با مسایل عمده‌ای روبروست که غالباً منشاء شهری دارد. ظاهراً به دلایلی که بیان خواهد شد، شهر نه تنها ارزش‌های خود، بلکه مسایل و آسیب‌هایی مانند اعتیاد، طلاق، انحرافات جنسی و غیره را نیز به جامعه روستایی صادر کرده است. مواجهه خانواده روستایی با عوامل نوین به ویژه رسانه‌های جدید ارتباطی، آن را در شرایط نامتعادل قرار داده است. در این حوزه گرایش‌های تجملی در حوزه تزئینات و وسایل مصرفی، نوع تغذیه، وسایل آرایشی و دکوراسیون منزل نیز به وجود آمده است.

در حوزه معیشت و سبک زندگی نیز تغییرات فراوانی در زندگی مردم مورد بررسی مشاهده می‌شود. گرایش‌های سبک زندگی شهری در همه مسایل جالب توجه است. بیشترین تغییرات در حوزه بهداشت پدید آمده است که خود زیربنای تغییرات در سایر حوزه‌ها نیز شده است. گسترش شاخص‌های بهداشتی، زمینه‌ساز افزایش امید به زندگی شده است. همین امر باعث تغییر شکل و بعد خانواده‌های روستایی شده است. اکنون گرایش به تشکیل خانواده هسته‌ای و برون‌همسری و منسوخ شدن اشکال اجباری ازدواج مشاهده می‌شود. به طور کلی، گرایش به بهبود روابط بین زن و مرد و

تحلیل جامعه‌شناختی پیامدهای ورود عناصر مدرن به کردستان ...

تقارن در روابط بین اعضای خانواده وجود دارد. همچنین در حوزه مسایل مرتبط با عشق و مسایل جنسی نیز تغییرات فراوانی ایجاد شده است. برای نمونه محمد یکی از روستاییان جوان که حدوداً ۳۰ سال دارد و دو سال است که ازدواج کرده است، در این باره چنین می‌گوید:

«... البته خیلی طبیعی است. همه چیز تغییر کرده. زندگی تغییر کرده. در گذشته به علت نوع زندگی و کمبود امکانات رفاهی، پدران و مادران ما طبق عادت اجداد خود رفتار می‌کردند. زن و مرد توقع کمی از یکدیگر داشتند ولی حالا همه چیز عوض شده. توقع زنان بالا رفته. امکانات جدید می‌خوان. ببینید زنان کار کمتری دارند. وقت زیادی را پای تلویزیون و ماهواره می‌گذرانند. آنها فیلم و سریال‌های عشقی و گاهی صحنه‌دار می‌بینند. قبلاً زنان و دختران برای آرایش خود از داروهای گیاهی مانند خه نه، کل^۱ و لباس‌های زنانه دست بافت با رنگ‌های متنوع و شاد استفاده می‌کردند. حالا از انواع کرم و وسایل آرایشی تبلیغی استفاده می‌کنند. خانه بهداشت هم تأثیر زیادی داشته. در مورد مسایل زنانه، انواع بیماری‌ها، وسایل پیشگیری و تنظیم خانواده، مسایل جنسی و بسیاری از موارد دیگر به آنها آموزش می‌دن. خلاصه مسایل خیلی فرق کرده و شهری و روستایی هم نمی‌شناسد».

از جمله موضوعات دیگری که می‌توان در حوزه تغییرات مرتبط با مسایل خانواده، به ویژه وضعیت زنان و دختران بیان کرد، ختنه زنان است که بر روابط عشقی و مسایل جنسی نیز تأثیر می‌گذارد. مصاحبه با افراد مورد بررسی، به ویژه با دو تن از بهورزان محلی، محقق را در این زمینه خاص مجاب کرد که ما قطعاً با کاهش میزان "ختنه دختران" در کردستان روبرو هستیم. هر چند ممکن است که در بعضی از روستاهای دورافتاده، مواردی از ختنه دختران دیده شود، اما روند کلی آن رو به کاهش است. ظاهراً سطح تحصیلات والدین، به ویژه آگاهی‌های بهداشتی که بهورزان و بهیاران به روستاییان به ویژه به زنان روستایی ارائه می‌کنند، در این حوزه تأثیر فراوانی داشته است.

شرایط مداخله‌گر کنش

در پژوهش حاضر، "وضعیت اقتصادی"، "تحصیلات" و "تفاوت نسلی" شرایط مداخله‌گری است که به کارگیری راهبردها را در زمینه "تغییرات ارزشی-هنجاری" تسهیل یا محدود می‌کند. وضعیت اقتصادی زندگی روستاییان می‌تواند تغییرات مذکور را تسهیل کند. گروه از افراد معمولاً به

۱ مواد آرایشی سنتی که منشاء گیاهی داشت و معمولاً افراد بومی ماهر و باتجربه در حوزه دانش بومی مربوط به گیاهان دارویی، آنها را می‌ساختند یا از افراد دوره‌گردی به نام ورده‌واله فروش خریداری می‌شد.

توسعه روستایی، دوره چهارم، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۱

لحاظ "معماری منازل"، "وسایل و تزئینات خانه"، "پوشاک" و بکارگیری فناوری جدید و نیز سایر جنبه‌های زندگی، بیشتر خود را با تغییرات فوق و فوق داده‌اند.

راهبردهای تعاملی کنش

"راهبرد" سازوکار و تدبیری است که در برخورد با یک "پدیده" خاص به کار گرفته می‌شود. افراد مورد بررسی در حوزه "باورها و ارزش‌های مذهبی" راهبردهایی مانند "کاهش مراجعه به شیوخ" یا "کاهش استفاده از ادعیه و نوشتجات" یا "تسهیل و تساهل" را در انجام مناسک مذهبی مانند نمازهای جماعت، نماز عید یا روزه گرفتن به ویژه در فصول بهار و تابستان مورد توجه قرار داده‌اند. هر چند تداوم نقش مذهب نیز خود را در قالب‌هایی مانند "گرایش به سفر حج توسط متمولان جوان"، "نمایشی شدن و کالایی شدن سفر حج" - که افراد متمول و متنفذ روستایی برای نشان دادن منزلت اجتماعی و "تمایز" خود با دیگران به آن متوسل می‌شوند - یا در مواردی "راست‌آیینی" نشان داده است که مورد اخیر، بیشتر ماهیتی وارداتی داشته است.

روستاییان در حوزه "ارتباط و تعامل اجتماعی"، با بکارگیری راهبردهایی مانند "برقراری روابط پولی" و استفاده از فناوری در برقراری ارتباط و پیوندهای اجتماعی خود سعی کرده‌اند تغییراتی نظیر "تضعیف شبکه‌های ارتباط سنتی"، "کاهش تعاون اجتماعی"، "گسترش روابط برون‌گروهی" را سهل‌تر بپذیرند یا دست کم با آن کنار آیند. این وضعیت به ویژه در میان جوانان و افراد تحصیل کرده روستایی مشاهده می‌شود که به دلیل کهولت سن افراد نسل اول، به تدریج مدیریت خانواده و روستا را در اختیار می‌گیرند^۱. مصداق آن، عضویت جوانان در شوراهای اسلامی است که در برخی از موارد، باعث ایجاد تضاد نسلی نیز شده است. به گونه‌ای که افراد مسن و نسل اول، دور شدن خود از نهادهای نظارتی و مدیریتی روستا مانند دهیاری یا شوراهای اسلامی را به معنی خلع ید و کاهش اقتدار و منزلت اجتماعی خود تلقی می‌کنند.

روستاییان در حوزه خانواده نیز با بکارگیری راهبردهایی مانند "توجه به تحصیل فرزندان"، "انتخاب الگوهای جدید همسرگزینی" و "نفکیک فضای خصوصی و عمومی در معماری" شاهد

۱. مشاهدات میدانی محقق، بیانگر آن است که به طور تقریبی، حدود نود درصد از اعضای شوراهای اسلامی روستا را افراد جوان و تحصیلکرده تشکیل می‌دهد.

تحلیل جامعه‌شناختی پیامدهای ورود عناصر مدرن به کردستان ...

تغییرات ارزشی پدید آمده در این حوزه بوده اند. شایان ذکر است که خانواده روستایی هنوز از جایگاه و اهمیت فراوانی برخوردار است و بسیاری از تصمیم‌های مرتبط با زندگی اعضا در کانون خانواده اتخاذ می‌شود، اما در سالیان اخیر، افراد تمایل بیشتری به پذیرش "برابری و تقارن در روابط بین اعضای خانواده" نشان داده‌اند. به عبارت دیگر، زنان و کودکان از جایگاه بهتری برخوردارند و در تصمیم‌های مربوط به خانواده، بیشتر از قبل، با آنها مشورت می‌شود.

"برگزاری تجمعی مراسم" و استقبال از "رویه‌های جدید مناسکی" مانند جشن تولد، سالگرد ازدواج و غیره از دیگر راهبردهای روستاییان است. البته راهبردهای مذکور، همواره جنبه مثبت ندارد و در مواردی مانند فراموشی برخی سنن گذشته نظیر هنجار همیاری‌های گروهی یا "هه ره وه ز" ضمن زمینه‌سازی برای پذیرش رسوم جدید و عمدتاً شهری به فراموشی "دانش بومی" و برخی از رسومی انجامیده است که به طور سنتی کارکردی مثبت و سازنده در جامعه روستایی داشتند. در سالیان اخیر، با گسترش دامنه دو عامل "تحصیلات" و "رسانه‌های گروهی" به ویژه شبکه‌های ماهواره‌ای، توجه به نمادهای قومی و فرهنگی مانند عید نوروز و چهارشنبه‌سوری گسترش یافته است. این موارد نیز راهبردی برای شناساندن "تمایز گروه قومی" از دیگران و راهی برای مقابله با سیاست‌های یکسان‌سازی و یکدست‌انگاری جامعه متکثر و اصالتاً "موزاییکی" جغرافیای ایران شده است.

همان‌طور که بیان شد، از جمله راهبردهای دیگری که روستاییان در مواجهه با ورود عناصر مدرن و امواج مدرنیته به قلمرو زیست جهان‌شان به کار گرفته‌اند و می‌گیرند، "توجه به مدیریت بدن"، "رفاه‌جویی و تن‌آسایی" است. گسترش بهداشت به ویژه در قالب خانه‌های بهداشت و بیمه‌های روستایی باعث شده است که روستاییان مورد بررسی درباره "راه‌های پیشگیری و کنترل موالید"، "روابط عشقی و جنسی"، "تفکیک فضای خصوصی و عمومی در معماری خانه‌های روستایی" که آزادی و انتخاب بیشتری برای اعضای خانواده به ویژه زوج‌های جوان فراهم کرده است، تعبیه حمام و دستشویی، استفاده از مواد آرایشی و انواع محرک‌های جنسی که پیوسته از رسانه‌های جمعی به ویژه کانال‌های ماهواره‌ای تبلیغ می‌شود، اطلاع بیشتری یابند و رغبت فراوانی به پذیرش تن و "تن به مثابه یک رسانه" داشته باشند البته هر چند جامعه روستایی به طور کلی تحت تأثیر تغییرات مذکور است، "شدت" و "میزان" این تغییرات در بین نسل‌های دوم و به ویژه افراد

نسل سومی که غالباً تحصیلکرده هستند و با مظاهر جامعه شهری بیشتر ارتباط دارند، بیشتر از افراد نسل اول غالباً سالخورده و بی سواد است.

راهبرد دیگری که افراد جامعه مورد بررسی، در مقابل "تغییرات ارزشی-هنجاری" در نتیجه ورود عناصر مدرن اتخاذ کرده‌اند، تغییر در نوع و کیفیت پوشاک، مواد تغذیه‌ای و خوراکی و نیز گذران اوقات فراغت است. برای نمونه، در حوزه اوقات فراغت مشاهده گردید که چگونه حتی در فصول بهار و تابستان که فصل کار و تولید در روستا است، جوانان روستایی به تماشای بازی‌های فوتبال ملی و بین‌المللی می‌نشینند و در اماکن عمومی و مغازه‌های روستا با یکدیگر به بحث و گفت‌وگو درباره آن می‌پردازند^۱. مشاهدات بیانگر این است که با گذر تدریجی زمان و افزایش ورود عناصر مدرن به جامعه روستایی، هم‌رنگی بیشتری بین سبک‌های زندگی شهر و روستا پدید می‌آید. در واقع، به تعبیر یکی از پژوهشگران برجسته روستایی، فرایند "شهری شدن روستا"ها در حال وقوع است. چنانکه یکی از روستاییان در این باره چنین می‌گوید:

"ماهواره باعث تغییرات زیادی در نوع پوشش اهالی شده است. برای مثال، قبل از اینکه ماهواره به روستای ما بیاید، اهالی لباس‌های گشاد، بلند و متناسب با فرهنگ بومی خود می‌پوشیدند و با ظاهری کاملاً ساده بیرون می‌رفتند. ولی الان با آمدن آن به روستا، اکثریت افراد لباس‌های کاملاً تنگ و کوتاه، کفش‌های جوراوجور، موهای آرایش شده به سبک غربی و چشم‌وهم‌چشمی‌های زیاد به بار آمده است. امروزه در روستا با پوشیدن این گونه لباس‌ها، دختران و زنان را نمی‌توان از هم تشخیص داد"

همان‌طور که از نقل قول بالا استنباط می‌شود، اینک پوشیدن "ماتو و شلوار" در بین دختران و زنان جوان روستایی، "کت و شلوار" یا شلوارهای "لی" و "جی" در بین مردان و پسران جوان پذیرش همگانی یافته است^۲. به ویژه نسل سومی‌های جامعه روستایی به تعبیر بوردیو به منظور به

۱ محقق در شبی که فینال بازی‌های فوتبال جام ملت‌های اروپا، بین دو تیم اسپانیا و ایتالیا برگزار می‌شد، در یکی از روستاهای شهرستان پیرانشهر به نام لیک بن حضور داشت که در فاصله حدوداً ۴۵ کیلومتری پیرانشهر به سمت مهاباد قرار دارد. محقق در یکی از مغازه‌های به سبک سوپرمارکت‌های لوکس شهری (دارای دو یخچال ویترونی و مخصوص بستنی که انواع نوشیدنی‌ها در آن قرار داشت و تقریباً هر چیز مورد نیازی در آن یافت می‌شد) با ناباوری مشاهده کرد که جوانان روستایی با اشتیاق فراوان علاوه بر بحث درباره بازی‌ها، درباره تیم‌های شرکت‌کننده و حتی بازیکنان تیم‌ها، اطلاعات فراوان و به‌روزی داشتند. آنها به‌طور دسته‌جمعی علاوه بر تماشای بازی فینال، به تفسیر آن نیز می‌پرداختند.

۲ یکی از معمرین روستای لک بن، به نام مام رحیم بیان می‌کرد که چگونه در خانواده آنها، فقط یک دست کت و شلوار با یک کلاه پهلوی وجود داشت. ایشان تعریف می‌کرد که هر وقت یکی از اعضای خانواده برای خرید چیزی به شهر -که در آن زمان معمولاً مهاباد بود- می‌رفت، آن کت و شلوار را می‌پوشید. چون گفته می‌شد که در صورت پوشیدن لباس کردی، مأموران دولت شال کردی را که مردان کرد بر سر می‌گذاشتند، از سر آنان برمی‌داشتند یا به نشانه تحقیر و اذیت آنها، تکه‌ای از شلوار کردیشان را می‌پریدند. این امر مقارن با اجرای طرح یکسان‌سازی پوشش و کشف حجاب بود که در زمان رضاشاه انجام شد. البته همان‌طور که قبلاً بیان شد، طرح مذکور با مقاومت‌های فراوانی در کردستان مواجه شد که شدیدترین حالت آن، قیام ملاخلیل، روحانی کرد بود که بعدها از جنبش تحت رهبری وی، با نام "قیام ملاخلیل" یا "جنبش شاپکو" یاد می‌شد.

تحلیل جامعه‌شناختی پیامدهای ورود عناصر مدرن به کردستان ...

نمایش گذاشتن "تمایز"^۱ خود با نسل‌های اول و دوم روستایی که غالباً بیسواد هستند و از ذائقه‌ای خاص با ویژگی‌های جامعه روستایی برخوردارند، از سبک‌های نوین استقبال می‌کنند و به مصرف "کالاهای فرهنگی" مشابه شهری‌ها می‌پردازند. در حالی که تا کمتر از یک دهه قبل به دلیل ویژگی‌های خاص منطقه مورد بررسی، نوعی نگاه منفی به موارد فوق وجود داشت.^۲ برای نمونه، پوشیدن مانتو و شلوار برای دختران و زنان روستایی کرد تقریباً "عار" محسوب می‌شد. در حال حاضر، وضعیت مذکور، نه تنها عار نیست، بلکه مدهای جدید آرایشی در میان زنان و دختران و حتی پسران روستایی رواج یافته است و افراد نسل اول و پدران و مادران، سخت‌گیری کم‌تری در این حوزه دارند. اینک تماشای تلویزیون، ماهواره و سریال‌های کردی و فارسی به بخشی از "الگوی گذران اوقات فراغت" تبدیل شده است. شایان ذکر است که سریال‌های با محتوای عشقی که روابط نسبتاً سهل‌گیرانه عشقی و جنسی را ترویج می‌کنند، از مقبولیت عام برخوردار است.

پیامدهای به‌کارگیری راهبردها

به کارگیری هر یک از راهبردها، پیامدهای مربوط به خود را دارد. برای مثال، اتخاذ راهبرد "تغییر وسایل منزل" موجب افزایش نیازهای روستاییان، گسترش مصرف‌گرایی، تغییر در عادات و الگوی مصرفی، گسترش خانواده هسته‌ای، رفاه‌جویی و تن‌آسایی روستاییان می‌شود. تشویق والدین به ادامه تحصیل فرزندان و سرمایه‌گذاری آنان در حوزه تحصیل فرزندان، پیامدهایی مانند پیدایش روحیه رفاه‌جویی، افزایش سطح انتظارات، عدم تمایل جوانان به انجام فعالیت‌های کشاورزی و دامداری و حرکت جامعه به سمت الگوهای فردگرایانه را داشته است که در قسمت‌های قبل درباره هر یک از آنها توضیحاتی بیان شد.

وقوع پدیده "تغییرات ارزشی-هنجاری در زیست جهان" در جامعه مورد بررسی، پیامدهای متعددی داشته است. "دنیاگرایی و گرایش به زندگی ناسوتی" از جمله پیامدها به ویژه در میان افراد تحصیل‌کرده و نسل سوم است. این امر پیامد "کمرنگ شدن نقش مذهب" برای نمونه در امور مرتبط با معاملات، گسترش تساهل دینی و تضعیف برخی مناسک مذهبی مانند شرکت در نمازهای جماعت،

---

1 Distinction

کاهش جایگاه "زکات‌دهی" می باشد. البته شایان ذکر است که با وجود تغییرات مذکور، جامعه مورد بررسی از صبغه مذهبی برخوردار است و تقید به امور مذهبی، به ویژه در میان افراد میانسال و سالخورده روستایی هنوز پابرجاست. در ضمن، از نشانه‌های دیگر "دنیاه‌گرایی" می‌توان "ضعیف جایگاه مردان" دین از جمله روحانیون و شیوخ را بیان کرد. اما در این ارزیابی، همواره باید احتیاط کرد. بدین معنی که منظور ما، تغییرات در مقایسه با گذشته و قبل از فراگیری ورود عناصر مدرن به جامعه مذکور است. علاوه بر این، می‌توان "ارتقای نسبی آگاهی مردم" به ویژه تحت تأثیر افزایش سطح تحصیلات و حضور رسانه‌های دیداری و شنیداری و ارتباط بیشتر با شهر را بیان کرد. از نشانه‌های این آگاهی، کاهش بسیار "باور به جبر و قدرگرایی" یا خرافه‌پرستی است. هر چند مردم هنوز تا حدودی به "شفابخشی" برخی نوشتجات، ادعیه، اماکن متبرکه مانند خانقاه‌ها و غیره باور دارند ولی به تدریج از "شدت" و "میزان" باورها و ارزش‌های مذکور کاسته می‌شود. شاید در برخی موارد، بتوان برخی گرایش‌های افراطی مذهبی و راست‌آیینی را به "مقاومت" مردم در مقابل تغییرات ایجاد شده نسبت داد. در هر حال، مشاهدات بیانگر تغییر جهت گرایش‌های مردم با شیعی ملایم به سوی امور "این جهانی" است.

"گسترش تمایلات فردگرایانه" از دیگر پیامدها در میان افراد جامعه روستایی مورد بررسی است. هر چند "فردگرایی" به معنای کامل جامعه‌شناختی تحقق نیافته است، "برقراری روابط پولی" در پیوند با یکدیگر و با افراد بیرون از جامعه روستایی، استفاده از فناوری‌های ارتباطی ضمن "ضعیف شبکه‌های سنتی ارتباط" و گسترش "روابط برون‌گروهی" در معاملات، مناسبت‌های مختلف و ازدواج، راه را برای بروز تمایلات "فردگرایانه" و تأثیرپذیری کم‌تر از جمع و اجتماع هموار کرده است. در واقع، این مسئله خود را در "تغییر سبک زندگی" روستاییان نشان می‌دهد.

ورود عناصر مختلف نوسازی از حدود یک سده پیش به جامعه روستایی موکریان که البته طی یک دهه گذشته "شدت" و "فراگیری" بیشتری یافته، باعث شده است که روستاییان به میزان بیشتری به زندگی شهری گرایش یابند که اصالتاً ماهیتی "مصرفی" دارد. "بهبود نسبی وضع اقتصادی" مردم، به ویژه پس از سال‌های جنگ و پشت سر گذاشتن ناامنی‌های اوایل انقلاب، باعث افزایش "امید به زندگی" شده است که خود را به شکل "کنترل مولید"، پیشگیری و مداوای بسیاری از بیماری‌های

تحلیل جامعه‌شناختی پیامدهای ورود عناصر مدرن به کردستان ...

مسری مانند جزام و نیز بهبود نسبتاً خوب شاخص‌های بهداشتی در روستاهای مورد بررسی نشان می‌دهد. تغییر سبک مذکور نه تنها در استفاده گسترده از وسایل و امکانات شهری و دکوراسیون منزل، بلکه در معماری روستا، مصالح به کار رفته، مقاوم‌سازی مساکن روستایی، و اجرای طرح‌های هادی نیز مشاهده می‌شود. چنانکه در حوزه معماری روستایی، تحقق نسبی **"عدالت و آزادی در تفکیک فضا"** را ملاحظه می‌کنیم. مطالب مذکور بیانگر غلبه **"فرهنگ شهری"** در روستاهاست. البته **"فاصله از شهر"** یا **"راه‌های ارتباطی"** بر **"شدت"** و **"میزان"** پدیده فوق تأثیر می‌گذارد. به طوری که در روستاهای بزرگتر و نزدیکتر به شهر که رفت و آمد روستاییان به شهر بیشتر است و افراد ارتباط بیشتری با شهر دارند و می‌توانند برخی کالاهای تولیدی مانند لبنیات و میوه‌ها را به طور مستقیم به بازارهای شهری عرضه کنند، تمایل به مظاهر زندگی شهری بیشتر مشاهده می‌شود. اصولاً در بسیاری از روستاهای مذکور، تفکیک و بازشناسی خانه‌ای روستایی از خانه‌ای شهری بسیار دشوار و شاید غیرممکن باشد.

شاید بارزترین نشانه **"تغییر سبک زندگی"** را بتوان در **"توجه به مدیریت بدن"** مشاهده کرد. اینک در جامعه روستایی، **"بدن"** علاوه بر کارکردهای سنتی نظیر **"وسیله کار و تولید"**، **"وسیله بقا"** و **"مداوم نسل"** واجد کارکردهای نوینی نیز شده است. در واقع، **"بدن به مثابه یک رسانه"** نگریسته می‌شود که به طور مداوم خود را در مناسبت‌های روزانه بازتولید می‌کند. چنانکه گسترش گرایش به آرایش، توجه به زیبایی پوست و مو و چهره، استقبال از مدهای جدید، بیانگر گسترش توجه به بدن در کنش‌های متقابل روزانه است.

به جرأت می‌توان گفت که بیشترین تغییرات درحوزه **"مسایل خانواده"** پدید آمده است. به گونه‌ای که شاهد **"تغییرات ارزشی"** عمده‌ای در این حوزه هستیم. از جمله شاخصه‌های تغییرات مذکور **"گرایش به تقارن در روابط بین اعضای خانواده"** است که پیامدهای آن، **"تضعیف مردسالاری"**، **"کاهش تبعیض جنسیتی"**، **"کاهش خشونت"** و **"بهبود وضع زنان و کودکان"**، **"استقلال نسبی اعضا"**، **"توجه به تحصیلات و سرگرمی‌های فرزندان"** را شامل می‌شود. اکنون **"تضعیف شبکه‌های سنتی"**، **"افول ارزش‌ها و اقتدار سنتی"**، **"تغییر نگرش به طلاق، روابط بین دو جنس، مسئله عشق و مسایل جنسی و غیره"** ملاحظه می‌شود. الگوهای سنتی ازدواج و همسرگزینی تا حدود فراوانی تغییر یافته و با الگوهای شهری، هماهنگ‌تر شده است. برای نمونه، شاهد کاهش

ازدواج‌های اجباری، کاهش ازدواج‌های درون‌گروهی و فامیلی و شیوه‌های سنتی ازدواج و مراسم آن هستیم. در بسیاری از روستاها، به ویژه روستاهای بزرگ و نزدیک‌تر به شهر، شکل و نوع مراسم ازدواج، کاملاً حالت شهری یافته است. ازدواج‌ها معمولاً در تالارهای شهری بزرگ برگزار می‌شود که نوع مراسم و چگونگی پذیرایی از میهمانان، تفاوتی با مراسم شهری ندارد. علاوه بر این، ازدواج در روستاها به طور سنتی در فصل‌هایی غیر از بهار و تابستان، به ویژه در ماه‌های آخر پاییز و حتی صرفاً در روزهای خاصی مانند دوشنبه و پنج‌شنبه برگزار می‌شد، این وضعیت نیز دیگر چندان مشاهده نمی‌شود و روستاییان خود را به ماه یا روز خاصی مقید نمی‌دانند.

به تدریج با گذشت زمان، بیشتر به این واقعیت پی می‌بریم که "روستا تداوم شهر" است. در واقع، "روستا حیات خلوت شهر" است. برای همین، چندان نباید تعجب کرد که انواع مختلف مسایل و آسیب‌های شهری، به ویژه در حوزه خانواده، به روستاها نیز تسری یابد. چنانکه در بسیاری از روستاهای مورد بررسی، شاهد آسیب‌هایی نظیر طلاق، اعتیاد، تنش در خانواده، اختلاف بر سر ارث، روابط خارج از خانواده و غیره هستیم. در حقیقت، همه مطالب مذکور، وقوع "تغییرات ارزشی در خانواده" را تأیید می‌کند. از پیامدهای دیگر، "ارتقای آگاهی قومی و فرهنگی" است. مطالعات حاکی از آن است که طی یک دهه اخیر، بیشتر تحت تأثیر دو عامل "تحصیلات" و "رسانه‌های گروهی" مردم مورد بررسی نسبت به هویت فرهنگی و قومی خود آگاهی بیشتری یافته‌اند. این مسئله خود را در توجه روزافزون به برگزاری مراسم سال نو نشان داده است، به نحوی که در آن نمادهای هویت قومی و فرهنگی خود را بیش از پیش نمایان کند. نکته آخر این است که با وجود همه تغییرات در "زیست-جهان افراد روستایی" هنوز نیز دست‌کم در روستاهای کردستان روح زندگی می‌تپد و روستا با همه تغییراتی که یافته است، هنوز روستاست. لذا دست‌کم در کردستان سخن گفتن از زوال روستا سخن بیهوده ایست و بهتر است از بلوغ روستا سخن بگوییم.

جمع‌بندی و بیان نظریه

با توجه به آنچه در بخش‌های پیشین درباره تغییرات ارزشی در حوزه باورهای مذهبی، ارزش‌های فردی و جمعی، نگرش به عشق و جنس مخالف، مدیریت بدن و نگرش به بدن به مثابه رسانه و تغییرات بهداشتی و... به وجود آمده، می‌توان اذعان کرد که در نتیجه ورود عناصر مدرن به

تحلیل جامعه‌شناختی پیامدهای ورود عناصر مدرن به کردستان ...

جامعه روستایی موکریان، شاهد تغییرات ارزشی و هنجاری گسترده‌ای در زیست جهان افراد مورد بررسی هستیم. از این رو، با عنایت به آنچه بیان شد، می‌توان چنین گفت که:

مشاهدات، بررسی‌ها و "تجربه زیسته" پژوهشگر، بیانگر وقوع تغییرات متنوع "ذهنی-عینی" در "زیست جهان" روستایی ایرانی و در نتیجه، زیست جهان روستایی کرد، تحت تأثیر شرایط طبیعی، قرار گرفتن در نوار مرزی و مجاورت با سه کشور عراق، ایران و ترکیه و شرایط تاریخی، سیاسی و فرهنگی خاص منطقه "موکریان" است. تغییرات مذکور در حوزه "باورها و ارزش‌های معنوی و مذهبی"، "ارتباط و پیوندهای اجتماعی" درون‌گروهی و برون‌گروهی در مسایل مختلف مرتبط با "خانواده" از قبیل روابط اعضای خانواده با یکدیگر، روابط زن و مرد، والدین و فرزندان‌شان، عشق و مسایل جنسی، طلاق، ازدواج و سنت‌های مرتبط با آنها، در حوزه مرتبط با اقتصاد و معیشت روستاییان، "سبک زندگی" شامل مواردی نظیر دکوراسیون منزل، مسکن و مصالح به کار رفته در آن، وسایل آرایشی و تزئینی و غیره و نیز در حوزه "فرهنگی و قومی" یعنی توجه به پوشاک، موسیقی، ادبیات و هنر و نمادهای قومی و هویتی، بیانگر "امروزی‌شدن" انسان روستایی است. در واقع، شاهد "ایجاد برخی سنت‌های امروزی" و نیز "امروزی شدن برخی سنت‌های قدیمی" در جامعه روستایی ایران و در نتیجه، در کردستان هستیم. با توجه به همه تغییرات فوق به وجود آمده در منطقه مورد مطالعه، با اندکی تساهل ما نظریه زمینه‌ای "شبه‌مدرنیسم روستایی با ویژگی‌های ایرانی-کوردی" را ارائه داده‌ایم.

منابع

- احمدرش، رشید (۱۳۸۱). درآمدی بر موانع فرهنگی و اجتماعی توسعه در کردستان، مطالعه موردی: شهرستان پیرانشهر. فصلنامه تحلیلی-پژوهشی زاگرس، ۱.
- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی توسعه. تهران: نشر کلمه.
- اشتروس، آنسلم و کوربین، جولیت (۱۳۸۵). اصول روش تحقیق کیفی، نظریه‌مبنایی، رویه‌ها و شیوه‌ها. ترجمه بیوک محمدی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- امان‌اللهی، سکندر (۱۳۸۰). تغییر و تحولات در لرستان و پیامدهای آن. نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران. مجموعه مقالات همایش مسایل اجتماعی ایران. تهران: نشر کلمه.
- برونسن، مارتین وان (۱۳۷۸). جامعه‌شناسی مردم کرد (آغا-شیخ - دولت). ترجمه ابراهیم یونسی، تهران

توسعه روستایی، دوره چهارم، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۱

- بلیکی، نورمن (۱۳۸۴). *طراحی پژوهش‌های اجتماعی*. ترجمه حسن چاوشیان. تهران: نشر نی.
- ذکائی، محمدسعید (۱۳۸۱). نظریه و روش در تحقیقات کیفی. *فصلنامه علوم اجتماعی*، ۷.
- ذکائی، محمدسعید (۱۳۸۱). نظریه‌وپژوهش در روش‌های کیفی. *فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی*، ۱۷.
- فلیک، اوه (۱۳۸۸). *درآمدی بر تحقیق کیفی*. ترجمه هادی جلیلی. تهران: نشر نی.
- گیرشمن، - (۱۳۴۹). *ایران از آغاز تا اسلام*. ترجمه محمد معین. تهران: نشر کتاب.
- لفت وپچ، آدریان (۱۳۷۸). *دموکراسی و توسعه*. ترجمه احمد علیقلیان و افشین خاکباز. تهران: طرح نو.
- محمدپور، احمد (۱۳۸۳). بررسی جامعه‌شناختی / تطبیقی فرایند و وضعیت کم توسعه‌یافتگی اقتصادی و اجتماعی در کردستان ایران (در دوره‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۵) *فصلنامه ادبی/ اجتماعی زریبار*، ۲۳، ۲۹-۵۵.
- محمدپور، احمد (۱۳۸۶). فرایند و پیامدهای نوسازی و تغییر و تحولات اجتماعی، مطالعه موردی شهرستان سردشت. *نامه انسان‌شناسی*، ۵.
- مقدس، علی‌اصغر و غفاری‌نسب، اسفندیار (۱۳۸۵). مدرنیته و تغییر نظام ارزشی در طایفه دهدار. *نامه انسان‌شناسی*، ۵.
- منصوریخت، کریم (۱۳۸۵). بحران تغییرات ادواری در راهبردهای نوسازی در ایران (آسیب‌شناسی استراتژی‌های نوسازی در ایران دوره قاجاریه از آغاز تا عصر ناصری). *پژوهشنامه علوم انسانی*، ۵۱.
- میر، جرال و استگلینتز، جوزف (۱۳۸۴). *آینده در چشم‌انداز پیشگامان اقتصاد توسعه*. ترجمه غلامرضا آزاد ارمکی. تهران: نشر نی.
- میلانی، عباس (۱۳۷۸). *تجدد و تجدیدستیزی در ایران*. تهران: نشر آتیه.
- نیکیتین، واسیلی (۱۳۶۶). *کرد و کوردستان*. ترجمه محمد قاضی. تهران: انتشارات نیلوفر.
- وان برویین سن، مارتین (۱۳۷۹). *جامعه‌شناسی مردم کرد (آغا، شیخ، دولت)*. ترجمه ابراهیم یونسی. تهران: نشر پاییز.

- Alasutari, P. (1996). *Researching Culture: qualitative method and cultural studies*. London: Sage.
- Elliot, J. (2005). *Using narratives in Social Research*. London: Sage .
- Fronzosi, R. (1998). Narrative Analysis for Why (and how) *Sociologists*, 24.
- Kalogeraki, Stefania (2009). The divergence hypothesis in modernisation theory across three European countries: the UK, Sweden and Greece. *culture unbound*, 1,161-178.
- M. J. Cambell (2008). *New Technology and Rural development: the social impacts*. London: Routledg.
- Poo, E. Paul (2004). *The process of modernization in rural areas and the reasons for the crisis ethical system*. Auckland University of Technology.